О.М. ШПАКОВИЧ, С.М. ПЕНЬКОВСЬКА

*Ольга Миколаївна Шпакович, доктор юридичних наук, професор, професор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

ORCID: 0000-0002-1080-4817

*Софія Максимівна Пеньковська, студентка III курсу Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка***

ORCID: 0000-0001-8558-9018

СПІВВІДНОШЕННЯ СУВЕРЕНІТЕТУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ І НАДНАЦІОНАЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Постановка проблеми. Питання співвідношення суверенітету держав-членів та явища наднаціональності міжнародних організацій у доктрині часто аналізується з підходом, націленим на те, щоб визначити одне превалююче явище із двох. Водночас такий підхід здебільшого не дає відповіді на багато запитань на практиці функціонування міжнародних організацій, оскільки є доволі обмежено взаємовиключним. Тих же відповідей не дають абсолютно різні підходи до розуміння сутності наднаціональності з упушенням зв'язку цієї сутності із державним суверенітетом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правове явище наднаціональності тривалий час досліджується доктриною. Зокрема, різні підходи до аналізу теоретичної основи (здебільшого приділяючи увагу дефініції, сутності та ознакам наднаціональності) висловлюють такі зарубіжні вчені, як Вейлер¹, Коген² та вітчизняні науковці, зокрема, В. Василенко, В. Муравйов, М. Микієвич, О. Мещерякова, О. Шпакович, Г. Тункін, О. Шибасєва та інші.

Формулювання мети статті. Виходячи з цих міркувань, мета даної статті полягає в тому, щоб по-новому дослідити явище наднаціональності міжнародних організацій, її сутність та риси (властивості), зокрема, довести, що немає необхідності аналізувати превалювання чи наднаціональності, чи державного суверенітету, оскільки, наднаціональність як правове явище є проявом реалізації державного суверенітету.

Виклад основного матеріалу та результати дослідження. Насамперед, на переконання авторів, доцільно сформулювати тезу, яка буде доводитися в дослідженні: наднаціональність міжнародних організацій як правове явище (незважаючи на те, який із різних підходів учених застосовується до її аналізу) *є проявом реалізації державного суверенітету суверенними державами-членами міжнародної організації*. При цьому реалізація державного суверенітету щодо наднаціональності є первинним, а сама наднаціональність у цьому випадку – похідною від прояву реалізації суверенітету державами-членами. Важливий аспект, на який слід звернути увагу – це те, що такий прояв є вигіднішим та ефективнішим для держави порівняно з усіма іншими можливими проявами державного суверенітету для забезпечення такого результату.

Доведення теоретичних положень. Насамперед, аби довести, що наднаціональність як правове явище є проявом державного суверенітету державами-членами, варто почати з визначення прояву реалізації суверенітету та його сутності, а потім аналогічно розглянути наднаціональність, оскільки доводити тотожність явищ можливо лише після дослідження обох. Очевидним є те, що підходів до визначення суверенітету та, зокрема, проявів суверенітету, як і самих дефініцій, є значна кількість. Так, суверенітет як правова категорія став об'єктом дослідження таких учених, як В.А. Василенко, Є.А. Шибасєва, В.С. Шевцов, Г.І. Тункін та ін.

Однак **метою** цього дослідження не є безпосередній аналіз дефініції суверенітету та його сутності, оскільки робоче визначення поняття «суверенітет» є просто кроком, який дасть змогу здійснювати подальше дослідження *сутності наднаціональності*. Узагальнюючи наявні дефініції суверенітету держави, можна визначити його як *властивість влади, яка визначає верховенство та незалежність у внутрішньому житті держави та зовнішній політиці*. Водночас інші вчені, зокрема І. Левін, обмежуються лише означенням сутності суверенітету держави, вказуючи, що це «*верховенство державної влади і незалежність*»³. На наш погляд, виокремлення саме цих ознак, які характеризують сутність поняття «суверенітет держави» саме по собі доволі слушне, оскільки посилює розуміння того, що таке суверенітет.

© О.М. Шпакович, С.М. Пеньковська, 2020

* *Olga Shpakovych, Dr. hab. in Law, Professor, Professor of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

** *Sofia Penkovska, 3-rd year student of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Переходячи до визначення дефініції «**прояв реалізації суверенітету**», стає зрозумілим, що усталеного визначення цього поняття наразі не існує. Проте деякі праці вчених, спрямовані на дослідження сутності суверенітету, доволі часто вказують безпосередньо на здійснення суверенітету, таким чином розглядаючи цю категорію не у статичному вимірі, а наголошуючи на реалізації як дії. Із цього приводу можна виокремити визначення Л. Чекаленко, яка наголошує саме на здатності держави у межах влади, якою вона володіє, «чинити ті чи інші дії»⁴.

Надалі необхідно дослідити **наднаціональність** як правове явище, проаналізувати та довести відповідність цього правового явища сформованому визначенню прояву реалізації суверенітету. З метою цього аналіз наднаціональності повинен бути всебічним. На наш погляд, необхідно виокремити такі аспекти: 1) *аналіз дефініції та сутності*; 2) *аналіз ознак*.

По-перше, наднаціональність розглядають як **властивість** інтеграції (об'єднання) держав. Серед зарубіжних учених аналогічної точки зору дотримується Коген, зокрема, вказуючи, що *suprenationality* слід визначати як властивість міжнародних організацій, яка зумовлюється тим, що держави-члени наділяють міжнародну організацію особливими наднаціональними (наддержавними) повноваженнями⁵. Такої ж думки дотримується багато вітчизняних учених, зокрема, відповідно до якої окремі суверенні права передаються країнам певному наднаціональному органу міжнародної організації, причому такий процес є незворотним та поступово не залежить від волі окремих держав⁶. У свою чергу, М. Бірюков вказує, що під поняттям «наднаціональність» мається на увазі властивість міжнародних організацій, яка зумовлена їхніми цілями, функціями та повноваженнями, переданими їм державами-членами⁷.

Якщо говорити про розгляд наднаціональності як правового **явища обмеження держави**, то такий підхід також є поширеним. Зокрема, О. Фещенко вважає, що наднаціональність варто визначити як сукупність повноважень (юридично закріплених або інших), котрими держави наділяють певний міжнародний орган задля цілеспрямованого регулювання їхніх взаємовідносин, до того ж ці повноваження мають пріоритетний характер стосовно відповідної компетенції держав-членів, включаючи можливість ухвалення обов'язкових для них рішень⁸. Такого ж підходу дотримується Дж. Вейлер, який не просто визначає наднаціональність як «самообмеження держави заради цінностей, які вкорінені в цінностях політики спільноти», а також розвиває цю теорію і називає самообмеження «новою дисципліною держав»⁹.

Подібним у рамках цього підходу є підхід до розгляду наднаціональності, відповідно до якого вважається, що держава наділяє повноваженнями міжнародну організацію. Зокрема, В. Муравйов зазначає, що «держави можуть наділяти міжнародну організацію наднаціональними повноваженнями, суть яких зводиться до прийняття постанов, що є обов'язковими для її членів»¹⁰.

По-третє, наднаціональність розглядають як **правовий режим** і видається несправедливим, на нашу думку, залишити поза увагою такий своєрідний та цікавий, хоч і доволі обмежений за обсягом охоплення підхід, які б доречніше було назвати «локальними». Так, доволі своєрідним є підхід Б. Когена, який у роботі «*Supranationality. In: Organizing the World's Money*» зробив доволі інноваційне дослідження природи Світового Банку, який визначає *suprenationality* як «правовий режим, який ґрунтується на колективному дотриманні рішень автономної (самостійної) міжнародної організації»¹¹.

Якщо ж у такому випадку розглядати це наділення державами міжнародної організації повноваженнями як загалом, так і в тих варіаціях різних вчених, які були представлені, то ключова сутність цього наділення зводиться до того, що держава свідомо приймає рішення про те, що необхідно наділити певними повноваженнями міжнародну організацію (з різних причин: нестачі ресурсів, професійності, кадрів, тощо для здійснення цих повноважень, необхідність «розвантаження» національних органів від реалізації значної кількості повноважень і т.д.) і реалізує це рішення. Водночас, на нашу думку, видається доцільним наголосити саме на «свідомому ухваленні рішення». Державу не примушують набувати членства у міжнародній організації (або ж засновувати міжнародну організацію) та, відповідно, наділяти цю міжнародну організацію частиною повноважень, які до того були виключно державними.

Звичайно, дослідження дефініції наднаціональності міжнародних організацій, на наше переконання, не може здійснюватися без аналізу **властивостей (характеристик) наднаціональності**, що, зокрема, дадуть змогу краще розкрити сутність наднаціональності.

У цьому плані не виділяють єдиної класифікації ознак наднаціональності, як і єдиного підходу до формування цих ознак. Деякі вчені, зокрема, І. Кунц, визначальною рисою наднаціональності називають передачу державами-членами частини своїх суверенних повноважень міжнародній організації та наділення цієї організації компетенцією з її реалізації. Представники французької доктрини П. Петер та І. Комбако ключовою рисою називають прийняття рішень міжнародної організації саме органом міжнародної організації, а не національними органами держав¹².

Водночас у доктрині виокремлюють й інші властивості наднаціональності. Зокрема, відповідно до поглядів О.Ю. Потьомкіної слід звернути увагу на виокремлені багатьма вченими нормативні ознаки наднаціональності, що полягають у таких положеннях: 1) правові норми, які ухвалюються інститутами міжнародної організації, наділяються верховенством, тобто вищою юридичною силою стосовно національного права держав-членів; 2) юридичні акти міжнародної організації мають безпосередню, пряму дію в національних правових системах та є обов'язковими не лише для держав-членів і їх органів, а й для фізичних та юридичних осіб, які перебувають під їх юрисдикцією¹³.

У свою чергу, К. Фон виокремлює риси наднаціональної організації, зосереджуючись при цьому не на рисах міжнародної організації, а на рисах саме наднаціональності як явища: 1) формування інституцій організації на основі залучення міжнародних чиновників, котрі не мають імперативних мандатів своїх урядів; 2) прийняття рішень у рамках інституцій більшістю голосів¹⁴.

Таким чином, риси наднаціональності як правового явища також цілком відображають те, що наднаціональність є проявом державного суверенітету. Отже, і поняття наднаціональності, і її характеристики та, відповідно, її сутність, сформульовані наразі доктриною, **відповідають сутності прояву суверенітету. Тому було здійснено аналіз та доведено теоретичну частину того, що наднаціональність є проявом державного суверенітету.**

Доведення практичної частини. Доведення практичної частини, тобто того, що наднаціональність і у практиці функціонування міжнародних організацій виявляє себе як прояв реалізації державного суверенітету, повинне бути всебічним, а тому, вважаємо, що саме на прикладі Європейського Союзу (далі – ЄС) можна більш яскраво і чітко показати прояв та співвідношення наднаціональності ЄС з суверенітетом держав-членів.

Отже, звернемося до визначених до функцій, завдань та цілей ЄС.

Зрозуміло, що питання завдань та цілей ЄС є доволі широким, проте, щоб певним чином узагальнити їх та зважаючи на обсяг цього дослідження, вважаємо за доцільне скористатися основоположними цілями Співтовариства зі ст. 2 Римського договору 1957 р.¹⁵: створення спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також у здійсненні політики та діяльності сприяти повсюдно в Співтоваристві гармонійному й збалансованому розвитку економічної діяльності, сталого і безінфляційного зростання, зберігати навколишнє середовище, прагнути до досягнення високого ступеня конвергенції економічних показників, високого рівня зайнятості й соціального захисту, підвищення життєвого рівня та якості життя, економічного та соціального згуртування і солідарності держав-членів.

Надалі, на нашу думку, вагоме розширення відбулося в рамках ст. 2 Маастрихтського договору (1992 р.), в якій визначено, що Союз мав на меті сприяти економічному та соціальному прогресу і високому рівню зайнятості і досягти збалансованого та сталого розвитку, зокрема шляхом створення простору без кордонів, шляхом економічного та соціального згуртування та створення економічного і валютного союзу, що включає в кінцевому підсумку введення єдиної валюти згідно з положеннями Договору; сприяти утвердженню його самостійної ролі на міжнародній арені, особливо шляхом здійснення загальної зовнішньої політики і політики безпеки, включаючи поступове формування спільної оборонної політики, яка могла б привести до спільної оборони; посилити захист прав та інтересів громадян держав-членів шляхом запровадження громадянства Союзу тощо¹⁶.

Якщо ж говорити про нормативно-правові акти, які ухвалює Європейський Союз, та їхній вплив на внутрішні правопорядки держав, то в цьому аспекті вважаємо за потрібне наголосити, що акти ЄС мають різну юридичну силу, у зв'язку з чим велику роль відіграє форма актів. Так, відповідно до ст. 288 ДФЕС для здійснення своєї компетенції інститути Союзу приймають регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки. Регламенти мають загальне та пряме (тобто не потребують імплементації у національне законодавство) застосування в усіх державах-членах і є обов'язковими в усіх своїх елементах, регулюючи відносини у таких сферах, як недискримінація і громадянство Союзу, правила конкуренції, здійснення економічної, сільськогосподарської, транспортної, митної, торгівельної політики тощо.

По-перше, всі види вказаних актів регулюють відносини у сферах, які чітко визначені установчими договорами Союзу, іншими словами, Союз у рамках своєї компетенції не може видати, наприклад, регламенту, який би регулював відносини у сфері іншій, аніж тих, які визначені для цього установчими договорами (саме в такому випадку можна було б стверджувати про те, що наднаціональність ЄС в аспекті нормативно-правових актів є первинною щодо суверенітету держав та його прояву). Такі сфери передбачені і чітко виокремлені для кожного виду актів ЄС, а тому і про винятки йтися не може. Тому вважаємо, що первинним у цьому випадку був реалізований державам-членами прояв суверенітету, який виразився в тому, що держави встановили (а ті держави, які набули членства у ЄС на пізніших етапах – прийняли та ратифікували) ті сфери, відносини в яких вони вважають за необхідне, щоб регулювалися саме актами ЄС.

По-друге, окрім того, що держави-члени чітко передбачали ці сфери, держави-члени також доволі доречно здійснили вже виокремлену класифікацію цих актів, а класифікація, вважаємо, відіграє в цьому випадку неабияку роль, оскільки не просто відокремлені акти, а відокремлені і види актів, які повинні регулювати певні відносини, що створює умови для максимальної прозорості та зрозумілості нормотворчого процесу в ЄС, а такі критерії, як прозорість і зрозумілість, у свою чергу, забезпечують, зокрема, неможливість виходу за рамки наданих повноважень. В іншому випадку, тобто якби не було чіткої класифікації, виникла б значна ймовірність того, що різні акти регулювали б різні сфери, і їхня юридична сила б не була цілком визначеною, а це б уже свідчило про первинну наднаціональність таких актів. Натомість держави-члени Союзу створили дуже чіткий механізм уникнення цього, усвідомлюючи пріоритетність та первинність прояву суверенітету. Таким чином, наднаціональний характер актів ЄС досить чітко відображає саме прояв реалізації державного суверенітету держав-членів, при цьому від такого прояву держави **отримують гармонізоване та чітке регулювання необхідних сфер.**

Висновки. Щодо результатів дослідження, то, на переконання авторів, найдоцільніше виділити дві частини – теоретичні та практичні результати дослідження.

Щодо теоретичних результатів, то слід виділити такі. По-перше, було доведено, що незважаючи на різні підходи вчених до розуміння наднаціональності, дефініцій цього поняття та виокремлення його рис (властивостей), у кожному з випадків наднаціональність є правом реалізації державного суверенітету. При цьому реалізація державного суверенітету щодо такої властивості міжнародних організацій, як наднаціональність є первинною, а сама наднаціональність у цьому випадку – похідною. До того ж явище наднаціональності міжнародних організацій через те, що воно похідне, є обмеженим, оскільки наднаціональність виникає через реалізацію державами суверенітету і, відповідно, є обмежена тим обсягом державного суверенітету, який реалізується державами. Саме тому при аналізі співвідношення наднаціональності міжнародних організацій та державного суверенітету не можна розглядати пріоритетність одного із двох, оскільки, наднаціональність і є за своєю суттю проявом державного суверенітету.

¹ Weiler, Does Europe Need a Constitution? Demos, Telos and the German Maastricht Decision. (1995) 3. *European Law Journal*. P. 219–258. P. 248.

² Cohen B.J. Supranationality. In: *Organizing the World's Money*. Palgrave Macmillan, London, 1977.

³ Левин И.Д. Суверенитет. 2-е изд. Санкт-Петербург, 2003. С. 21.

⁴ Чекаленко Л. Міжнародні організації і суверенітет держави. *Стратегічна панорама*, 2005, С. 56.

⁵ Cohen B.J. Supranationality. In: *Organizing the World's Money*. Palgrave Macmillan, London, 1977.

⁶ Шпакович О. Наднаціональність у праві Європейського Союзу. *Європейське право*. 2012. № 1. С. 78; Водяніков О. Наднаціональність у праві Європейського Союзу: Goetterdämmerung Європи чи переосмислення права? *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2001. № 3. С. 162–170.

⁷ Бирюков М.М. Современное развитие Европейского Союза: международно-правовой поход: дисс. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10. Москва, 2004. 334 с.

⁸ Фещенко А.С. Явление наднациональности в деятельности международных организаций. *Советский Ежегодник международного права*. Москва: Наука, 1987. С. 160–163.

⁹ Weiler, Does Europe Need a Constitution? Demos, Telos and the German Maastricht Decision. (1995) 3. *European Law Journal*. P. 219–258. P. 248.

¹⁰ Муравйов В.І. Правові засади регулювання економічних відносин Європейського Союзу з третіми країнами (теорія і практика). Київ: Академ-Прес, 2002. 425 с.

¹¹ Cohen B.J. Supranationality. In: *Organizing the World's Money*. Palgrave Macmillan, London, 1977.

¹² Мещерякова О.М. Наднациональность в праве Европейского союза и проблема суверенитета: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2010.

¹³ Потемкина О.Ю. Наднациональный и межправительственный методы интеграции в пространстве свободы, безопасности и правосудия Европейского Союза : дисс. ... д. полит. н.: 23.00.04. Москва, 2013.

¹⁴ Мещерякова О.М. Наднациональность в праве Европейского союза и проблема суверенитета: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2010.

¹⁵ Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) (консолідована версія станом на 1 січня 2005 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

¹⁶ Договір про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. (зі змінами і доповненнями від 13 грудня 2007 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text

Резюме

Шпакович О.М., Пеньковська С.М. Співвідношення суверенітету держав-членів та наднаціональності міжнародних організацій.

У статті представлено результат теоретичного та практичного дослідження співвідношення державного суверенітету та наднаціональності міжнародних організацій. Зокрема, визначено, що явище наднаціональності міжнародних організацій є похідним від державного суверенітету та виступає його зовнішнім проявом. Доведено, що з огляду на це наднаціональність є обмеженою, оскільки вона виникає через реалізацію державами суверенітету і, відповідно, є обмежена тим обсягом державного суверенітету, який реалізується державами. Відповідний механізм також досліджений на прикладі функціонування Європейського Союзу.

Ключові слова: державний суверенітет, прояв державного суверенітету, наднаціональність міжнародних організацій, компетенція, Європейський Союз, наднаціональний характер.

Резюме

Шпакович О.Н., Пеньковская С.М. Соотношение суверенитета государств-членов и наднациональности международных организаций.

В статье представлен результат теоретического и практического исследования соотношения государственного суверенитета и наднациональности международных организаций. В частности, определено, что явление наднациональности международных организаций является производным от государственного суверенитета и выступает его внешним проявлением. Доказано, что в связи с этим наднациональность ограничена, поскольку она возникает из-за реализации государствами суверенитета и, соответственно, ограничена тем объемом государственного суверенитета, который реализуется государствами. Соответствующий механизм также исследован на примере функционирования Европейского Союза.

Ключевые слова: государственный суверенитет, проявление государственного суверенитета, наднациональность международных организаций, компетенция, Европейский Союз, наднациональный характер.

Summary

Olga Shpakovych, Sofia Penkovska. The relationship between the sovereignty of member states and the supranationality of international organizations.

The article presents the result of theoretical and practical study of the relationship between state sovereignty and supranationality of international organizations. In particular, it is determined that the phenomenon of supranationality of international organizations is derived from state sovereignty and acts as its external law. It has been shown that, in view of this, supranationality is limited because it arises through the exercise of sovereignty by states, and, accordingly, is limited by the amount of state sovereignty exercised by states. The relevant mechanism has also been studied on the example of the functioning of the European Union.

Regarding the theoretical results, the following should be noted. First, it was proved that despite the different approaches of scholars to the understanding of supranationality, definitions of this concept and the separation of its features (properties), in each case, supranationality is a direct realization of state sovereignty. At the same time, the realization of state sovereignty in relation to such properties of international organizations as supranational is primary, and supranationality in this case is derivative. In addition, the phenomenon of supranationality of international organizations due to the fact that it is derived is limited, because supranationality arises through the exercise of sovereignty by states, and, accordingly, is limited by the amount of state sovereignty exercised by states. That is why when analyzing the relationship between the supranationality of international organizations and state sovereignty, one cannot consider the priority of one of the two, because supranationality is in essence a manifestation of state sovereignty.

Regarding the practical results, the author considers it appropriate to emphasize that both the regional international organization – the EU was studied, and, at the same time, it was proved that all theoretical provisions were reflected in practice, in particular, envisaged functions, goals and the tasks of the studied international organizations are limited in scope by the manifestation of sovereignty shown by states, similar to the regulations issued by organizations. Another indication that the state can exercise its sovereignty in any case is that there is an effective and transparent procedure for leaving these organizations.

Key words: state sovereignty, manifestation of state sovereignty, supranationality of international organizations, competence, European Union, the supranational nature.

DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.64

УДК 349.3

М.М. ШУМИЛО

*Михайло Миколайович Шумило, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник керівника департаменту Верховного Суду – начальник правового управління Касаційного цивільного суду, професор Київського національного торговельно-економічного університету**

ORCID: 0000-0003-4257-3002

СОЦІАЛЬНА ДОКТРИНА КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ЯК ПЕРШООСНОВА ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЄВРОПІ

Постановка проблеми. Наука права соціального захисту значною мірою і досі перебуває у полоні формально-юридичного підходу в дослідженні таких станів людини, як: бідність, старість, немічність, малозабезпеченість, безробіття тощо. Це й зрозуміло, оскільки з моменту виникнення цієї галузі права соціального захисту досліджувались саме нормативно-правові акти без з'ясування передумов їх виникнення. Очевидно, що застосування такого обмеженого наукового інструментарію не дає відповіді на засадничі питання теорії соціального захисту, а саме про принципи та цінності цієї галузі, їх витоки. Саме тому необхідно з'ясувати передумови виникнення соціальних прав, їх розвиток та вплив Апостольської канцелярії (сьогодні – Державного секретаріату Ватикану) на ці процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як наголошувалося вище, для науки права соціального забезпечення це новий та малодосліджений напрям наукового пошуку, проте серед українських вчених, які тією чи тією мірою вивчають норми канонічного права та їх співвідношення із правом публічним (державним), можна виокремити таких, як: Д. Вовок, Г. Єрмакова, Д. Лук'янов, М. Отрош, М. Палій, Ю. Піх, С. Рабінювич та ін. Тому можна вважати, що це одне із перших досліджень у сфері соціального захисту.

Формулювання мети статті. Історія виникнення та розвитку права соціального захисту є невід'ємною частиною галузі, що дає можливість сформулювати відповідну мету, яка полягає у систематизації та комплексному аналізі базових актів (енциклік Папи Римського) Святого Престолу у сфері соціального захисту, а також формулювання дефініції поняття «соціальна доктрина католицької церкви» (далі – С.д.к.ц.).

© М.М. Шумило, 2020

* *Mykhailo Shumylo, Dr. hab. in Law, Senior Researcher, Deputy Head, Department of Analytical and Legal Work of the Supreme Court, Chief of the Department of Legal Work of the Civil Court of Cassation (Ukraine), professor of Kyiv National University of Trade and Economics*